
Recenzie

Cirkevná architektúra

Imrich PERES

BORECKÁ, Eva, *Tradičná moderna na Slovensku. Architekti Franz Wimmer & Endre Szönyi*, Akademické nakladateľství CERM, Brno, 2018, 126 str. ISBN 978-80-7204-987-5.

Aj keď obyčajne v cirkvi sa pozornosť sústreďuje ponajviac na literatúru teologickú a náboženskú, neznamená to, že len takáto vieroučná literatúra sprostredkúva hodnoty, ktoré majú svoj význam – a to niekedy nemalý – na prežívanie viery a konanie služby v prospech nás všetkých. Sú to cirkevné objekty, ktoré nám dávajú priestor na stretávanie a vyjadrovanie našej duchovnosti. I keď v dnešnej dobe sa možno stretávať v akejkoľvek budove a na akomkoľvek mieste, ako to dnešné rôzne cirkevné zoskupenia aj praktizujú, no pre tradičné cirkvi sú práve charakteristické historické budovy, ktoré majú svoju zvláštnu architektúru, do ktorej je ukrytá ich minulosť, symbolika ich viery a ktorá aj dnes je svedectvom Ducha, ktorý za touto tvorbou stál a aj dnes ňou k nášmu pokoleniu živo hovorí.

Do kategórie literatúry, ktorá sa venuje mapovaniu dôležitých objektov okolo nás – aj tých so sakrálnou charakteristikou - patrí aj kniha bratislavskej architektky Evy Boreckej: *Tradičná moderna na Slovensku. Architekti Franz Wimmer & Endre Szönyi*, vydaná v Akademickom nakladateľstve v Brne, 2018. Ing. arch. Eva Borecká, PhD. sa výskumu histórie významných architektonických objektov a ich autorom venuje už dlhé roky. Značnú časť svojho výskumu vložila do svojej dizertačnej práce *Architekti Wimmer a Szönyi* (Bratislava, 2010), ktorú podala a obhájila na Fakulte architektúry Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, kde aj momentálne robí výskum a prednáša. Svoje cenné výsledky publikuje aj v odborných a vedeckých časopisoch Projekt, Interiér a Architektúra & urbanizmus. V nich mapuje, analyzuje a odhaľuje zvlášť medzivojnovú architektúru na Slovensku.

Kniha, ktorú môžeme teraz z jej pera čítať, pútavo pojednáva nielen o medzivojnových architektonických vývojoch a ich prezentácii v rôznej forme, ale ako dôležitú súčasť tejto analýzy venuje sa zvlášť skoršiemu obdobiu utvárania sa tzv. architektonickej moderny na Slovensku, k uplatneniu ktorej sa významne pričínili aj architekti tzv. viedeňskej školy Franz Wimmer (1885-1953) a Endre Szönyi (1885-1968), ktorých 135. výročie narodenín si v tomto roku s patričnou úctou pripomíname. Ich bohatú tvorbu a vplyv môžeme vidieť nielen v časopise *Forum*, ktorý v rokoch svojej existencie (1931-1938) bol pre nich dobrou platformou na publikovanie svojich vízií a realizácií, ale aj v niekoľkých „terénnych“ rovinách ich pôsobenia: 1. Projektovali rodinné domy, vily, nájomné bytové domy, občianske stavby, kultúrno-spoločenské priestory, kúpeľné domy a penzióny. 2. So zvláštnym citom pre správnu funkčnosť náboženských objektov tvorili projekty pre sakrálné stavby, kostoly či kaplnky. 3. Keďže išlo o obdobie pred- a povojnové, pre ktoré je charakteristická spoločenská kríza a vyššia úmrtnosť, dôležité im bolo správne a výstižne tvoriť sepulchrálnu architektúru: epitafné objekty, náhrobky, cmiterné domy rozlúčky atď. 4. Nemalou mierou sa pričínili aj tým, že do hotových alebo vtedy sa tvoriacich objektov pripravovali dekoračné návrhy s výraznou náboženskou motivikou, ktorá dobre vyjadrovala symboliku náboženského myslenia a cítenia. 5. Súčasťou ich projektovania boli aj návrhy interiérov, napr. salónov, kaviarní, jedální, spální atď., 6. alebo opravy stavieb, rekonštrukcie a modernizovanie, alebo projektovanie doplnkových stavieb už hotových objektov či dotváranie stavebných doplnkov (napr. krby a pece, stropy, schodiská, vstupné portály, zábradlia a mreže, balkóny a konzoly, strechy atď.). Tak sa ich vplyv uplatňoval v širšom slovenskom prostredí, okrem Bratislavy

zvlášť aj v ďalších mestách, ako napr. Piešťany, Galanta, Nitra, Šamorín atď., ba aj pri Stropkove, v okolí Veľkého Krtíša či v Čechách, zvlášť v Prahe.

Z pohľadu cirkevnej architektúry je pre nás dôležitý práve Franz Wimmer, ktorého tvorbu autorka monografie podrobne uvádza, zvlášť jeho projekt na kostol a farskú budovu s obytným domom (tzv. *Kalvínov dvor*) reformovanej cirkvi v Bratislave. Kostol bol naprojektovaný naším nadaným a sotva 26-ročným architektom v roku 1911; stavba sa realizovala za jeden rok, v trochu zjemnenom štýle, ktorý si žiadala strohosť reformovanej zbožnosti a tiež aj architekt a realizátor diela Flóris Opaterny. Autorka píše: „Aj keď prešporské mnohonárodnostné prostredie ponúka štýlovú pestrosť, domáci architekti, medzi ktorých sa radí aj Wimmer, držia líniu triezvej a zdržanlivej architektúry, založenej na kvalitnom remeselnom prevedení a nemeckej klasicistickej tradícii... Kostol reformovanej cirkvi bol postavený v roku 1913 podľa dispozičnej a hmotovokompozičnej schémy typickej pre stavby kalvínskej cirkvi. Technologicky sa pri výstavbe opäť použil nový stavebný materiál – železobetón. Železobetónovú klenbu realizovala renomovaná firma Pittel & Brausewetter. Strohý predpisový interiér sa vyznačuje kvalitným remeselným spracovaním kamenárskych, kováčskych a stolárskych prvkov. Posecesný štýl, v ktorom je kostol postavený, bol na prelome storočí populárny v Európe aj v Amerike. Stavba nesie znaky neorománskeho slohu.“

Nad rámec publikácie je možné poznamenať, že reformovaní veriaci, ktorí sa v roku 1895 osamostatnili od evanjelickej cirkvi v Bratislave, kde pod jej záštitou dovtedy žili, vytvorili vlastný zbor s prvým vlastným duchovným Elemírom Balogom. Zachovali si charakter strohej puritánskej zbožnosti typický pre kalvínsku cirkev, čo sa premietlo aj do požiadaviek konkurzu na projekt kostola. Rosety na schodoch kazateľnice, strom života na Mojžišovom stolci, oblúkové synagogálne okná, antické architektonické náznaky na klenbe či pod chórom naznačujú vnútornú spojitosť s antickou kultúrou, ktorá sa ukryla v synagogálnej architektúre a objektoch bizánskej cirkvi, a ktorá pre veriacich znalých svoju tradíciu je mnohovravná, no v tomto „tajomne duchovnom“ štýle uniká kritériám moderného umenia.

Franz Wimmer nebol autorom iba tohoto chrámu. Naprojektoval aj gréckokatolícky kostol v Rusínsku, a podľa svedectva Juraja Linzbotha sa zdá – i keď nepotvrdené, že spolupracoval aj na projektoch ďalších dvoch evanjelických kostolov, a to v Prievoze a Grinave, ktorých autormi by mali pôvodne byť rakúski architekti projektujúci na Slovensku. Spolupracoval aj na projekte kostolíka pre gréckokatolícku cirkev v Kožuchovciach (okres Svidník),

na dostavbe rímskokatolíckeho kostola vo Veľkom Orvišti, a tvoril návrhy aj iných kostolov, kaplniek a hrobiek na Slovensku. Podobne pomerne dlho pracoval aj na projekte piešťanského cintorína, ktorý bol realizovaný pravdepodobne v roku 1936–1937. Prihliadalo sa k tomu, že tamojšia komunita je konfesionálne trojskupinová. „Cintorín je delený pre židovskú, katolícku a evanjelickú náboženskú obec. Centrálna budova je vizuálne prepojená bránami do jedného celku s dvoma bočnými budovami. Každá náboženská komunita má vlastnú budovu aj oplotený areál cintorína. Výsledná klasická pokojná kompozícia budovy so vstupným stĺporadím je umocnená v osi nástrešnou vežičkou so zvonom. Zaujímavý je interiér, jednoduchý s funkcionalisticky riešenými osvetľovacími telesami, ktoré na strope vytvárajú symbol kríža.” B. Polomová definovala teologický výklad vnútrajšku rozlúčkového kostolíka takto: ”Teologická interpretácia kostola je významnou inšpiráciou pre jeho architektúru a umenie. Svetlo je nositeľom symbolu konkrétnej náboženskej pravdy. Takže pri návrhu prirodzeného a umelého osvetlenia nejde o formálne utváranie efektnej scény.”

Škoda, že neblahé politické zmeny po vojne ho z našej krajiny vyhostili. Tento nadaný architekt, pôsobiaci nielen v Bratislave, ale načas aj na univerzite v Mníchove, vo Viedni a v Prahe (1929-1945), kde získal aj titul profesora, odchádza do malej dedinky pri Mníchove, kam sa utiahol. Zomrel v roku 1953 v dedine Lochham, ktorá patrí ku Gräfeltingu pri Mníchove, pochovaný je v Passingu. Na hrobe má prostý kríž s plastikou anjela držiaceho v rukách srdce s krížom.”

Kniha architektky Evy Boreckej, ako aj jej každá štúdia (k niektorým som aj teraz pri tejto recenzii prihliadol), za ktorú sme jej nesmierne vďační, je vskutku pútavá a iste zaujme nielen čitateľov z odbornej verejnosti, ale aj ľudí, ktorí sú vnímaví pre sakrálnu architektúru, pre „Slovo ukryté v kameni”. Som presvedčený, že takíto ľudia dokážu s úžasom a porozumením chápať transformáciu myšlienok do tvorby, ktorá je navonok akoby nemá, ale ktorá k nám prehovorí svojím symbolickým jazykom vo chvíli, keď sa naše myšlienky spoja nielen s myšlienkami autorovými, ale aj s myšlienkami, ktoré prichádzajú cez jeho ruky, cez jeho poznanie a vieru z transcendentna a z diaľky našich dávnych predkov vo forme tradície zachovanej a aj takto nanovo oživovanej.

Prof. PhDr. ThDr. PaedDr. Imrich PERES, PhD.